

บทที่ 7

ไตรลักษณ์ ปฏิจจนุปบาท อริยสัจ 4

ไตรลักษณ์

ความสำคัญของไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งหลักหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงตัวกฎ หรือสภาวะ หรือสังขะของสรรพสิ่ง ไตรลักษณ์จึงเป็นสังขธรรมอันเป็นที่มาของจริยธรรมทั้งปวง

นอกจากจะแสดงกฎ หรือตัวสภาวะ หรือสังขะของสรรพสิ่งแล้ว ไตรลักษณ์ยังแสดงถึงฐานะของศาสนาในทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า ศาสดาจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม ตัวกฎ หรือตัวสภาวะ หรือตัวสังขะนี้ ยังเป็นธรรมชาติ (ภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา) เป็นธรรมจิติ (ภาวะที่ตั้งอยู่ หรือยึดตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา) เป็นธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติ หรือกำหนดแห่งธรรมดา) ไม่เกี่ยวกับผู้สร้าง ผู้บันดาล หรือการเกิดขึ้นของศาสนา หรือศาสนาใด ๆ ศาสดาเป็นเพียงผู้ค้นพบกฎเหล่านี้ แล้วนำมาเปิดเผยชี้แจงแก่ชาวโลก จะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ดังนี้

ตถาคต (พระพุทธเจ้า) ทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ชาติ (หลัก) นั้นยังคงมีอยู่เป็นธรรมจิติ เป็นธรรมนิยาม ว่า

1. สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง
2. สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์
3. ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา

ตกาศตวรรษเข้าสู่ถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอกแสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา¹

เนื่องจากไตรลักษณ์เป็นตัวกฎ หรือสภาวะ หรือสัจจะของสรรพสิ่ง ไตรลักษณ์จึงเป็นความจริง (สัจธรรม) ซึ่งเป็นที่มาของสิ่งควรทำ (จริยธรรม) ทั้งปวง

ความหมายของไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ 3 ประการของสังขารธรรมทั้งหลาย ลักษณะโดยธรรมชาติ 3 อย่าง ของสิ่งทั้งปวง คือ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) อธิบายรายละเอียดของไตรลักษณ์ (อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา) ไว้ดังนี้

1. อนิจจตา ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้น แล้วเสื่อมและสลายไป

2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้น และสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์ มีความบกพร่อง อยู่ในตัวไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้ที่อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไป อยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

3. อนัตตา ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง²

¹ พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 68.

² แหล่งเดิม.

ประโยชน์ของไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ เป็นกฎธรรมชาติแสดงความเป็นธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่งว่า ชีวิตและสรรพสิ่งเกิดจากเหตุปัจจัย และเป็นไปตามเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยนั้นตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ชีวิตและสรรพสิ่งจึงเปลี่ยนแปลงได้ พัฒนา เจริญขึ้น หรือเสื่อม หายนะได้ตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ

กฎไตรลักษณ์ทำให้มนุษย์เกิดปัญญา รู้เท่าทันต่อชีวิตและสรรพสิ่ง รู้จักพัฒนาชีวิตและสรรพสิ่ง ด้วยการควบคุมเหตุปัจจัยให้เป็นไปทางความเจริญ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิต และสรรพสัตว์ตามที่ตนปรารถนาได้ ขณะเดียวกันกฎไตรลักษณ์ทำให้มนุษย์รู้จักชีวิตและสรรพสิ่งตามความเป็นจริง รู้เท่าทัน และรู้จักวางท่าทีต่อชีวิตและสรรพสิ่ง ทำใจได้ ปลงใจได้ เมื่อชีวิตและสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลาย หรือแตกดับไป

ไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล

ไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีลักษณะเป็นกฎสามัญของสรรพสิ่ง ชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่งตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ทั้งสิ้น ความไม่รู้ไม่เข้าใจในกฎไตรลักษณ์ ทำให้คนยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของตน อันนำมาซึ่งความทุกข์ ความรู้ความเข้าใจในกฎไตรลักษณ์ ทำให้เกิดมรรคญาณ อันเป็นทางดับตัดเหา ดับทุกข์ ลักษณะของไตรลักษณ์ดังกล่าว จะเห็นได้จากวรรณกรรมหนึ่งตระกูลดังต่อไปนี้

บทหนึ่งตระกูลเรื่องอุณรุท ของ พ่วง บุขรวรัตน์ กล่าวถึง พระนางสุจิตรา ชายาของพระอินทร์ ต้องจุติจากสวรรค์มาปฏิสนธิในโลกมนุษย์ตามคำบัญชาของพระศิวะ นางอาลัยสวรรค์ แต่หักใจได้ว่าทุกอย่างล้วนเป็นอนิจจัง ดังนี้

หักใจออกมานอกทิพย์อาสน์	ครวสึนवासนาอย่าแหนหวน
ไม่มีสิ่งใดแน่ต้องแปรปรวน	ทุกสิ่งล้วนควรคิคอนิจจัง

ขณะที่ตัวข้ามีหน้าที่

ทำตามพระศุภีที่รับสั่ง

พอลคนตรีสวรรคตบรรเลงดั่ง

จตุยังโบกขรณีที่กุมภภัณฑ์¹

บทเกี่ยวจอในบทหนึ่งตะลุงเรื่องรักในเรือนทาส ของ ฟัง บุชวรัตน์ พรรณนาว่าชีวิต
มนุษย์ทุกชีวิตไม่ว่าจะเป็นคนยากจนมั่งมีผู้ดีไพร่ ล้วนตกอยู่ในกฎอนิจจัง ดังนี้

ชีวิตคนจนมั่งมีผู้ดีไพร่	ยศยิ่งใหญ่กายสววยงามหรือทรมานโสม
การสังคมกว้างขวางอย่างครีกโครม	จะเด่นโดมยศศักดิ์สักเพียงใด
ขึ้นอยู่กับกฎแห่งกรรมเป็นธรรมดา	คือเกิดแก่กายอายุ่างสงสัย
ต้องเจ็บป่วยล้มไข้ทุกรายไป	แล้วบรรลัยสูญสิ้นชีวิตรีย์
ชีวิตใครไหนหนอจะหลอเหลือ	อยู่ยึดเยื่อคำฟ้าถึงแม้ว่าเศรษฐี
เป็นตัวคนทนอยู่ได้ไม่กี่ปี	ตายถมพื้นปรุพีมีดินคง
เมื่อเรือนร่างเราไว้วิญญาณครอง	กลายเป็นของไร้ค่าอย่ามัวหลง
ไม่ทันเนาเปื่อยเหม็นพอเห็นทรง	มีแต่ปลงอนิจจังสังเวชใจ ²

บทหนึ่งตะลุงเรื่องหยกสิงห์ปกาศิต ของฉิว ทิพย์วารี ฤๅษีโกณฐัญญู สอนฤๅษีกัสสปะ
และฤๅษีอลัชชิกะ ว่า ควรจะเลิกรบกัน เพราะสรรพสิ่งเป็นอนิจจัง ทั้งผู้แพ้และผู้ชนะต้องตาย
(ตกอยู่ในกฎอนิจจัง) ทั้งสิ้น ดังนี้

ฤๅษีโกณฐัญญู ... เราหยุดกันเถอะ นิมนต์ให้ยกเลิกการเลวร้ายที่กำลังเกิดขึ้นอยู่นี้
ยกเลิก ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนิจจัง เหนือฟ้ายังมีฟ้า คูลิต่านกัสสปะ

¹ ฟัง บุชวรัตน์. บทหนึ่งตะลุงเรื่องอุณรุท. 2530. หน้า 12.

² ฟัง บุชวรัตน์. บทหนึ่งตะลุงเรื่องรักในเรือนทาส. 2530. หน้า 2.

ท่านอลัชชิกะ ท่านหักหาญกันด้วยโทสะ โมหะทั้งสองฝ่าย อะไร
มันเกิดขึ้น มีประโยชน์อะไร ถึงใครจะชนะจะวิเศษอย่างไร ร่างกาย
จะคงศาสตราอยู่ยงคงกระพันอย่างไร ทุกคนก็ต้องตาย ต้อง
พ่ายแพ้แก่พระยามัจจุราช¹

บทกี่ยวจ้อ “พินิจธรรม” ของ แปลก มนตรี พรรณนาว่า ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ทุกคนต้อง
ตาย (ตกอยู่ในกฎอนิจจัง) ก่อนตายจึงควรวีประกอบกรรมดี ดังนี้

เมื่อสายัณห์สัญญาดวงอาทิตย์	จะสิ้นสิทธิ์แสงส่องทั่วท้องดิน
จะลาโลกลับหล้าสังฟ้าดิน	ว่าจะสิ้นแสงสีระวีวรรณ
อัสดงลงดับยับเยิน	คณาเหล่าโกกิลาเจ็ยจ้ำจัน
หวีดเวโรร้องเรียงเสียงจ๊กจัน	ตั้งสนั่นประสานสมระงมดง
สกุณาหากินแล้วบินหลบ	ยังคาบรวงรังดังประสงค์
เหล่าวัวควายเล็มหญ้าหมดเวลา	ต่างร้องส่งเสียงบอกกลับคอกเรา
ชนชาวนาต่างต้อนกาสรกลับ	เพราะตะวันลับเหลี่ยมโลกลงเหลี่ยมเขา
ค่อยกลิ้งหายไกลรัตรีมีแต่เงา	มนุษย์เราควรคิดถึงชีวิตเกิดมา
วันหนึ่งหนึ่งพึงทำอะไรบ้าง	ในเรื่องสร้างหลักฐานการศึกษา
ทั้งคุณงามความดีมีเมตตา	จงเสาะหาสร้างสมนิยมยินดี
วันเวลาที่มีคอยถ้ำ	เป็นปัญหาให้เราคิดเป็นนิจศีล
ดวงอาทิตย์ลับหล้าสังฟ้าดิน	อายุสิ้นไปหนึ่งวันตามสัญญา
เราแก่ไปไม่รู้ตัวอย่ามัวหลง	กาลเวียนวงคืนวันเป็นปัญหา
เก็บอายุหมุ่สัตว์ตามอัตรา	ค่าเวลาลงวันนี้มีแต่แก่

¹ ฉิว กิพย์าวรี. บทหนึ่งตะลุงเรื่องหยกสิงห์ปกาศิต. 2536. หน้า 25.

อนิจจังทั้งหลายของไม่เที่ยง

สุดจะเลียงหลีกหายให้ห่างแห

ปีครสรรรพนำทางอย่างแน่วแน่

ผลเมื่อแผ่บรรลู่สู่ประคุษย์¹

บทหนึ่งตะล่งเรื่องฟองสมุทร ของถวิล กำเหนิดผล กล่าวถึง นางบุษบาซึ่งเคยอยู่
ปรนนิบัติฤษีกัสสปะ ต้องลากลับเมืองพร้อมกับเจ้าชายสุริยา นางบุษบาเป็นห่วงฤษีกัสสปะ
ว่าตนจากไปคงไม่มีใครได้ปรนนิบัติ ฤษีกัสสปะเตือนนางบุษบาว่าไม่ต้องเป็นห่วง เพราะคน
ชินกับความสงบ สันโดษ หากเจ็บตายลงก็เป็นเรื่องสามัญของมนุษย์ ดังนี้

บุษบา ... ก่อนจากลาน้ำดาวร่วงความห่วงใย

ลูกเคยอาศัยอยู่บนด้วยคุณตา

ลูกลาไปใครได้อยู่ปฏิบัติ

ฤษีกัสสปะ (ไปเถิดลูกบุษบา)

ความสงบอันวิเวกเป็นอุเบกขา

ตาเคยอยู่สันโดษได้เสมอมา

เกิดเจ็บตายหมายว่าเรื่องสามัญ²

บทหนึ่งตะล่งเรื่องคาบแสงฟ้า ของปกรณ ไชยรัตน์ กล่าวถึง พระราชาจันทราช ถูก
ศัตรูจับตัวไปประหารชีวิต พระองค์รำพึงถึงชีวิตมนุษย์ว่า ทุกชีวิตต้องจบลงด้วยความตาย ทุก
ชีวิตล้วนตกอยู่ในกฎอนิจจัง ดังนี้

หลับตาคิดถึงชีวิตมวลมนุษย์

ต้องพบจุดของชีวิตไม่ผิดผัน

พวกยาจกชวานาทั่วหน้ากัน

องค์ราชันช่วงสุดท้ายต้องวายปราณ

เพราะชีวิตอนิจจังทั่วทั้งหมด

ตามเกณฑ์กฎเหล่าสัตว์ที่เวียนวัฏสงสาร³

¹ เกษม ขนาบแก้ว. บทเกี่ยวจอนั่งตะล่ง. 2536. หน้า 15.

² ถวิล กำเหนิดผล. บทหนึ่งตะล่งเรื่องฟองสมุทร. 2536. หน้า 5.

³ ปกรณ ไชยรัตน์. บทหนึ่งตะล่งเรื่องคาบแสงฟ้า. 2536. หน้า 70.

บทหนึ่งตะลุงของประทีน บัวทอง กล่าวเตือนผู้สูงอายุไว้หลายประการ ที่เน้นประการหนึ่งคือให้รู้ว่าชีวิต (นามรูป หรือขั้นที่ 5) ตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ ดังนี้

เสร็จจากเพื่อนขอเตือนท่านผู้เฒ่า	ควรหันเข้าอาศรมบ่มนิสัย
ท่านแก่แล้วยึดวัดเป็นปัจจัย	สมบัติใครจะได้ใช้ใช้นาน
เงินและทองของใช้ตายก็หมด	คงจะปลดท้อมทั้งไว้สถาน
ของที่ได้ติดตนคือผลงาน	เป็นข่าวสารเสียบยงเมื่อตาย
ให้พิจารณาว่าสังขาร	ของเราท่านไม่แท้แปลความหมาย
ว่านามะรูปร่างอนิจจังรูปร่างกาย	รูปร่างามธรรมสร้างไว้เวทนา
คือสัญญาสังขารวิญญานคน	คือผมนเล็บฟันนั้นนักษณา
ไม่เที่ยงแท้แปรปรวนกันเรื่อยมา	ดำสง่ากลับขาวไม่เข้ากร ¹

บทหนึ่งตะลุงของประสิทธิ์ ศรีพัฒนช่วย (หนังสือ คารมศิลป์) แม่สอนลูกสาวว่า ชีวิตคือละคร มีสุข มีทุกข์ มีหัวเราะ มีร้องไห้ มีสมหวัง มีผิดหวัง และย้ำว่า ชีวิตและโลกนี้ล้วนเป็นอนิจจัง ดังนี้

โลกคือละครชีวิตให้คิดเอา	ลิขิตเราหลายอย่างที่สร้างมา
ประเดี๋ยวก็ร้องไห้เมื่อได้ทุกข์	เมื่อยามสุขหัวเราะเหมาะนักษณา
ถ้าร้อนหนักมักบ่นฝนไม่มา	แล้วกลับตำแดดที่แผดลง
พอฝนตกสักห้ากลับตำซ้ำ	ฝนกระหน่ำตกมาต่างตำสง
โลกแต่ล้วนอนิจจังสังขารปลง	เราก็คงเวียนว่ายการตายเกิด

¹ ชวน เพชรแก้ว. วรรณกรรมหนึ่งตะลุง. 2529. หน้า 117.

เท่าที่สอนวอนมาพาให้คิด

จะถูกผิดไตร่ตรองของประเสริฐ

แม้ไม่ได้หวังผลจนเลอเลิศ

แต่ให้เทิดเกียรติไว้ให้จงดี¹

บทเกี่ยวจอในบทหนึ่งตะลุงเรื่องฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ ของฉิ้น อรมุต กล่าวถึง ปรากฎการณ
ธรรมชาติว่ามีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเช่นเดียวกับชีวิตมนุษย์ ดังนี้

	เมื่อสิ้นแสงสุริยันตะวันดับ
ท้าวเหล่าแหล่งแสงทิพย์ล่องลับลับ	เมฆพยับเหมือนจะย้อยโหมมยล
สิ้นเวรวันสัญญาดวงอาทิตย์	เร่ชีวิตมนุษย์สัตว์ปฏิสนธิ์
ธรรมชาติหมุนไวใจหมุนวน	ชีวิตคนแก่กันตามคืนวันหมุนเวียน
เวียนคืนวันผันแปรคนเราแก่ไปด้วย	ใครจะช่วยเหนี่ยวรั้งเป็นมังเหียน
ไม่เที่ยงแท้แปรผันคืนวันเวียน	เวลาเปลี่ยนวราสีสู่ศุกกาล ²

บทหนึ่งตะลุงเรื่องกามเทพลวง ของฉิ้น อรมุต นางอุบลรัตนา ทราบว่าकुสิศ สามีของ
นางถูกศัตรูฆ่าตาย นางโศกเศร้าจะฆ่าตัวตายตาม นันทมิตรปลอบปรึกษาขอให้ปลงว่า สังขารมนุษย์
ไม่เที่ยงเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ดังนี้

ไอ้พระดวงประทีปทองของน้องแก้ว	สิ้นเสียแล้วล่องลับลับดับหาย
น้องอยู่ไปไหนจะสิ้นราทินกาย	จะขอตายตามผัวฆ่าตัวตาม
ตายเสียเถิดเกิดไหนได้เกิดด้วย	เป็นเพื่อนม้วยชีพเค็ดไม่เข็ดขาม
मारปลุกปลอบพระธิดาพวงงาม	อย่ามีความทุกข์หนักจะหนักลง
อนิจจังสังขารไม่เที่ยงแท้	ย่อมเปลี่ยนแปลงแตกดับลวงลับผง

¹ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา วิทยาลัยครูสงขลา. รายงานการสัมมนาบทหนึ่งตะลุง 14 จังหวัดภาคใต้.
2528. หน้า 214.

² ฉิ้น อรมุต. บทหนึ่งตะลุงเรื่องฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ. 2532. หน้า 1.

ถึงร้องให้ไช้จะพินขึ้นคืนคง	จงคิดปลงลงในพระไตรลักษณ์
คิดว่าเหมือนเรือนโรคโสโครกครบ	เครื่องอสภัญญกลับอัปลักษณ์
ล้วนเปื่อยเน่าแก่ลงอย่าหลงนัก	ถูกรักจงคิดเหมือนบิดา ¹

บทหนึ่งตะลุมเรื่องราชินีบอด ของฉันทน์ อรมุต ผู้แต่งบรรยายสภาพของพระชูดงค์ว่า
สามารถสละสิ่งทั้งปวงได้ เพราะเห็นในกฎไตรลักษณ์ ดังนี้

พระชูดงค์ทรงพรตหมคกิลเส	บำเพ็ญเพศภาวนาอยู่ป่าใหญ่
สละทิ้งสิ่งทั้งปวงไม่ห่วงใย	รู้วิสัยสังขารการแปรปรวน
อนิจจังตั้งว่าของที่ไม่เที่ยง	ทั้งรูปเสียงรสกลิ่นสัมผัสสงวน
อนัตตกายธาตุดุอาจเรววน	ครบจำนวนมรณะอสุภัง
ไม่ปรารถนาประสบในภพชาติ	อารมณ์มาดหนีหน่ายไม่หมายหวัง
ทั้งกายอินทรีย์ไม่จีรัง	พระองค์ยังชูดงค์วัตรด้วยศรัทธา ²

บทหนึ่งตะลุมเรื่องห้วงรักเหวทำลาย ของฉันทน์ อรมุต ผู้แต่งบรรยายสภาพของ
ผู้นำเพ็ญพรตว่า ไม่หลงติดอยู่ในตัวตนเพราะรู้ไตรลักษณ์ ดังนี้

แต่ปางหลังยังมีพระนักสิทธิ	สำรวมจิตมั่นใจในสิกขา
ความเคร่งครัดเฝ้าบำเพ็ญภาวนา	ด้วยศรัทธาในพระองค์ปลงอารมณ์
หมายโลกพรหมชมฉานผ่านความสุข	คิดดับทุกข์ตัดธุระไม่สะสม
ยึดเอาทางไตรลักษณ์หักอารมณ์	ไม่นิยมรูปขันธ์สันดาน ³

¹ ฉันทน์ อรมุต. บทหนึ่งตะลุมเรื่องกามเทพลง. 2532. หน้า 51.

² ฉันทน์ อรมุต. บทหนึ่งตะลุมเรื่องราชินีบอด. 2532. หน้า 10-11.

³ ฉันทน์ อรมุต. บทหนึ่งตะลุมเรื่องห้วงรักเหวทำลาย. 2532. หน้า 42.

บทหนึ่งตะลุมเรื่องกามเทพลวง ของฉิน อรมุต พระสุริยาทิตย์ ขอให้เจ้าหญิงคุษฎีสีก พระนางวิงวอนขอเป็นขี้น้อยมสีก เพราะเห็นไตรลักษณ์ เห็นมรรคอันเป็นทางดับตัดมหาดับทุกข์ หากไม่เห็นไตรลักษณ์มนุษย์ก็จะหลงในกามคุณ 5 วายวนอยู่ในความทุกข์ ดังนี้

นางวิงวอนทรงสิทธิ์บิตุเรศ	สุขลเนตรชีกโขมชะโลมไหล
ลูกบวชขี้นมธรรมประจำใจ	รู้ถึงไตรลักษณ์มรรคญาณ
อันรูปสกลินเสียงเคียงสัมผัส	ทำให้สัตว์เวียนหลงในสงสาร
จะเวียนวายตายเกิดกำเนิดนาน	พระนิพพานเป็นถิ่นสิ้นกังวล ¹

เปรียบเทียบไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุมกับไตรลักษณ์ที่เป็นพุทธธรรม

ไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุมดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับไตรลักษณ์ที่เป็นพุทธธรรมสรุปได้ว่า ไตรลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุม มีลักษณะสอดคล้องกับไตรลักษณ์ที่เป็นพุทธธรรม หรือไตรลักษณ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในแง่ที่ไตรลักษณ์เป็นกฎธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่ง การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ทำให้มนุษย์เกิดปัญญาเข้าใจในชีวิตและสรรพสิ่งตามความเป็นจริง สามารถทำใจหรือปล่อยวางต่อเหตุร้ายที่ต้องประสบได้

หากพิจารณาในแง่ประยุกต์สังขธรรม คือ การถือเอาประโยชน์จากกฎไตรลักษณ์ จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งวรรณกรรมหนึ่งตะลุมใช้กฎไตรลักษณ์เป็นสิ่งปลอบใจให้ปลงตก รับผิดชอบหรือคลายทุกข์มากกว่าจะใช้กฎไตรลักษณ์มาปรับปรุงพัฒนาชีวิตและสังคม

ปฏิบัติสมุปบาท

ความสำคัญของปฏิบัติสมุปบาท

ปฏิบัติสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่า “เป็นหัวใจหรือ

¹ ฉิน อรมุต. บทหนึ่งตะลุมเรื่องกามเทพลวง. 2532. หน้า 93.

เป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา”¹ ความสำคัญของปฏิจสุมุปาบทจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ว่า ผู้ที่เห็น หยั่งรู้ รู้จัก เข้าใจ ปฏิจสุมุปาบทชื่อว่าเห็นธรรม ชื่อว่ามีกิริยีสุมุบุรณ มีทัศนะสมบุรณ ประกอบด้วยเสขญาณ ประกอบด้วยเสขวิชา เป็นผู้บรรลุธรรม เป็นพระอริยะผู้มีปัญญาชำแรก กิเลสเป็นผู้อยู่ชิดประตอมตะ เป็นสมณะในหมู่สมณะ เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และได้ชื่อว่า บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะและประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาตัวเอง และ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปาบท ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นย่อมเห็น ปฏิจสุมุปาบท”²

ภิกษุทั้งหลาย แท้จริง อริยสาวกผู้ใดเรียนรู้แล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ใน เรื่องนี้ โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น ฯลฯ

เมื่อใด อริยสาวกรู้ทั่วถึงความเกิดและความดับของโลกตามที่มันเป็น อย่างนี้ อริยสาวกนี้เรียกว่า เป็นผู้ที่มีกิริยีสุมุบุรณก็ได้ ผู้มีทัศนะสมบุรณ ก็ได้ ผู้ถึงสัทธรรมนี้ก็ได้ ผู้ประกอบด้วยเสขญาณก็ได้ ผู้ประกอบด้วย เสขวิชาก็ได้ ผู้บรรลุกระแสธรรมก็ได้ พระอริยะผู้มีปัญญาชำแรกกิเลส ก็ได้ ผู้อยู่ชิดประตอมตะก็ได้”³

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้จักธรรมเหล่านี้ว่า รู้จักเหตุเกิด แห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักทางดำเนินถึงความดับ แห่งธรรมเหล่านี้ ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล จึงควรแก่การยอมรับ

¹ พุทธสาสิกขุ. ปฏิจสุมุปาบทจากพระโอษฐ์. 2521. หน้า 28.

² พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 79.

³ แหล่งเดิม.

ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และยอมรับได้ว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และ
จึงได้ชื่อว่าได้รับผลประโยชน์ของความเป็นสมณะ และประโยชน์ของความเป็น
พราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”¹

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธพจน์ตรัสเตือนให้พระภิกษุสงฆ์ พึงสอบสวน ปฏิจจสมุปบาท
ไม่พึงวิวาทในปฏิจจสมุปบาท เพื่อให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นอยู่ชั่วนานาน เพื่อประโยชน์สุขแก่
สรรพสัตว์ว่า

ธรรมสองอย่างอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้เห็น ผู้อรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
ได้ตรัสไว้ดีแล้ว มีอยู่ อันภิกษุทั้งหลายพึงทำสังคิต (สอบสวน) ในธรรมสองอย่างนั้น
ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น โดยประการที่พรหมจรรย์ (ศาสนา) นี้ จะพึงมั่นคง ตั้ง
อยู่นานชั่วนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อहितสุขแก่มหาชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อ
ประโยชน์हितสุข แก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมสองประการนั้นคืออะไรเล่า?
ธรรมสองประการนั้น คือ อายุตนกุสลตา ความเป็นผู้ฉลาดในเรื่องอายตนะ 1 ปฏิจจ
สมุปบาทกุสลตา ความเป็นผู้ฉลาดในเรื่องปฏิจจสมุปบาท 1²

ความหมายของปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจ แปลว่า อาศัย สมุปบาท แปลว่า เกิดขึ้นพร้อม ปฏิจจสมุปบาท จึงแปลว่า
“สิ่งที่อาศัยซึ่งกันและกันแล้วเกิดขึ้นพร้อม” ซึ่งหมายถึง การเกิดและการดับทุกข์ ดังคำ
อธิบายของพุทธทาสภิกขุว่า

“ปฏิจจสมุปบาท จะแสดงให้เห็นทราบว่าทุกข์จะเกิดขึ้นมาอย่างไร และจะดับลงไป
อย่างไร โดยละเอียดและแสดงให้เห็นว่าการที่ทุกข์เกิดขึ้น และดับลงไปนั้น

¹ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525 หน้า 80.

² พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอรุ. 2521. หน้า 27-28.

มีลักษณะ เป็นธรรมชาติที่อาศัยกันและกันอย่างไร”¹

ปฏิจสุมุปาบทประกอบด้วยองค์ธรรม 12 ประการ อาจแยกได้เป็น 2 ฝ่าย คือ ปฏิจสุมุปาบทฝ่ายการเกิดทุกข์ (ปฏิจสุมุปาบทสมุทวาร) และปฏิจสุมุปาบทฝ่ายดับทุกข์ (ปฏิจสุมุปาบทนิโรทวาร) ดังนี้

ก. ปฏิจสุมุปาบทฝ่ายการเกิดทุกข์ ประกอบด้วยองค์ธรรม ดังนี้

อวิชชา (เป็นปัจจัยเกิด) → สังขาร → วิญญาณ → นามรูป → สฬายตนะ → ผัสสะ → เวทนา → ตัณหา → อุปาทาน → ภพ →ชาติ → ชรามรณะ + โสกะ ปริเทวะ
ทุกข์ โทมนัส อุปายาส = ทุกข์สมุทัย (เกิดทุกข์)²

ข. ปฏิจสุมุปาบทฝ่ายการดับทุกข์ประกอบด้วยองค์ธรรม ดังนี้

อวิชชาดับ → สังขารดับ → วิญญาณดับ → นามรูปดับ → สฬายตนะดับ
ผัสสะดับ → เวทนาดับ → ตัณหาดับ → อุปาทานดับ → ภพดับ → ชาติดับ →
ชรามรณะดับ + โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส = ทุกขนิโรธ (ดับทุกข์)³

ประโยชน์ของปฏิจสุมุปาบท

ปฏิจสุมุปาบทเป็นธรรมที่แสดงความจริงว่า ทุกข์เกิดขึ้นอย่างไรและจะดับลงได้อย่างไร การเข้าใจความจริงว่าทุกข์เกิดขึ้นอย่างไรและจะดับลงได้อย่างไร ทำให้มนุษย์เกิดปัญญาสามารถปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ได้

จากองค์ประกอบของปฏิจสุมุปาบท จะเห็นได้ว่าหากอวิชชาเกิด ทุกข์จะเกิด หากอวิชชาดับทุกข์จะดับ

¹ พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจสุมุปาบทจากพระโอษฐ์. 2521. หน้า 44.

² พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 225.

³ แหล่งเดิม.

การปฏิบัติเพื่อดับอวิชชาจึงเป็นการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์

พระพุทธศาสนาวางหลักการปฏิบัติเพื่อดับอวิชชาไว้เป็นระบบ คือ การปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา หรือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 (ซึ่งสรุปลงเป็นไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา) ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ว่า

มัชฌิมาปฏิปทา ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น

ดังกล่าวนี้แหละ คือ สิ่งที่ดีคาดได้ตรัสรู้เฉพาะ และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดดวงตา เกิดญาณ และสิ่งที่เป็นไป เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อรู้พร้อม เพื่อ นิพพาน (การดับทุกข์) ดังนี้

อาจสรุปได้ว่า การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 หรือการปฏิบัติตามไตรสิกขา ก็คือ การควบคุมอายตนะ หรือควบคุมผัสสะ หรือควบคุมจิตไม่ให้เกิดอวิชชานั้นเอง กล่าวคือเมื่อควบคุมอายตนะ (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ได้ อวิชชาก็จะดับ เมื่อคุมผัสสะได้ ผัสสะก็เป็นเพียงผัสสะ คือ ตาเห็นรูปก็สักว่าตาเห็น หูได้ยินเสียงก็สักว่าได้ยิน จมูกได้กลิ่นก็สักว่าได้กลิ่น ลิ้นได้รสก็สักว่าได้รส กายได้สัมผัสก็สักว่าได้สัมผัส ใจได้กระทบสัมผัสมารมณ ก็สักว่าได้กระทบ (ได้รู้สึก) มีปัญญาไม่ปรุงแต่งด้วยอวิชชา ไม่มีอวิชชา คือ ดับอวิชชาหรือดับทุกข์นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระพาหิยะ ดังนี้

ดูกรพาหิยะ เมื่อใดเธอเห็นรูปสักว่าตาเห็น ได้ฟังเสียงก็สักว่าหูได้ยิน ได้ดมกลิ่นก็สักว่าได้กลิ่น ได้ลิ้มรสก็สักว่าได้ชิม ได้สัมผัสผิวหนังก็สักว่าเป็นการกระทบทางผิวหนัง จะคิดนึกขึ้นมาในใจ ก็สักว่ารู้รู้สึกตามธรรมชาติขึ้นมาในใจ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว เมื่อนั้นตัวเธอจักไม่มี เมื่อตัวเธอไม่มี การวิ่งไปทางโน้น หรือวิ่งมาทางนี้

¹ พุทธศาสนิกฯ. ասահոոսադեսնա. 2524. หนา 225.

หรือหยุดอยู่ที่ไหนก็ตาม มันก็ไม่มี นั่นแหละ คือ ที่สิ้นสุดของความทุกข์ นั่นแหละ คือ ความดับทุกข์นั่นแหละ คือ นิพพาน¹

เนื่องจากการเกิดทุกข์และการดับทุกข์ เป็นสาระของปฏิจสุมุปบาท เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคน ปฏิจสุมุปบาทจึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่ทุกคนควรจะรู้จัก และเป็นหลักธรรมที่ควรจะแพร่หลายเป็นอย่างยิ่ง

ปฏิจสุมุปบาทที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือละลึง

ปฏิจสุมุปบาทที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือละลึง มีลักษณะเป็นองค์ธรรมที่แสดงการเกิดของความทุกข์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ปฏิจสุมุปบาทที่ปรากฏองค์ประกอบเพียงบางส่วน จะเห็นได้จากวรรณกรรมหนังสือละลึง ดังนี้

บทหนังสือละลึงเรื่องทนายาทพระยาของฉิน อรมุต กล่าวถึง ปฏิจสุมุปบาทไว้ในบทบรรยายสภาพฤกษ์โคตมะว่า เพราะมีอวิชชามนุษย์จึงมีมลทิน ต้องตกอยู่ในห้วงทุกข์ ดังนี้

โคตมะอาศัยในอาศรม	รักษาพรหมจรรย์ไม่หวั่นไหว
สละสิ่งทั้งหมดกำหนดใจ	รู้เท่าทันในอนิจจังสังขารา
อันรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส	เครื่องผูกมัดเหล่านั้นคือตัณหา
อันอินทรีย์วิบัติเป็นอนัตตา	ตัวกิเลสเจตนาเป็นราคิน
ตกหลุมรักปลักเปลวเหวตัณหา	เหมือนดาบอดแซ่กระแสดิ้นรู้
อวิชชาพาตนให้มลทิน	สัตว์จึงดิ้นอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร ²

¹ พุทธทาสภิกขุ. ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม 2. 2519. หน้า 32.

² ฉิน อรมุต. บทหนังสือละลึงเรื่องทนายาทพระยา. 2532. หน้า 9.

บทหนึ่งตะลุมเรื่องฆาตกรเหนือเมฆ ของฉิน อรมุต กล่าวถึง อภัยภูมินทร์ สร้างศาลาอุทิศให้ลักษณาคณรัก มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดและแสดงธรรม ในธรรมที่แสดงนั้นกล่าวถึงปัจจุสมุปบาทว่า มนุษย์ทุกคนตกอยู่ในอำนาจของความเกิด ความแก่ความโศกเศร้าคร่ำครวญ ความทุกข์ความโทมัส ดังนี้

ท่านเจ้าคุณแจ้งเหตุเทศนา	อนิจจาทุกข์ดังวิสัย
ดังคุมวงกงเกวียนหมุนเวียนไป	กว่าจะได้มรรคผลจนนิพพาน
สุขกับทุกข์ปลุกปล้ำทำให้สัตว์	ต้องว้ายวิญญูเวียนวงในสงสาร
พระธรรมชั้นนั้นนอกอุษฎฐพิศดาร	เป็นสะพานข้ามฝั่งวังน้ำวน
อันสังขารที่เกิดมาในสสารภพ	มันทวนทบราวแยกแตกตกหล่น
เมื่อเราถือกำเนิดเกิดเป็นคน	ก็ไม่พ้นจากอำนาจชาติชรา
โศกปริเทวะทุกข์โทมัส	พระท่านตรัสไว้ให้คิดเป็นปริศนา
ที่เมามัวตัวกิเลสเจตนา	สังขารหรือจะตั้งอยู่ยั่งยืน
การเกิดแก่เจ็บตายมิใช่หรือ	จะเชื่อถือว่าหนักแน่นก็แสนฝัน
อนัตตาสถูลับไม่กลับคืน	เป็นแต่พื้นเนาจมถมแผ่นดิน
แต่สามัญตันทหาอุปาทาน	มันบันดาลดวงจิตคิดถวิล
สิ้นสังเกตเหตุผลเป็นมลทิน	จึงต้องคืนอยู่ในห้วงแห่งบ่วงมาร ¹

2. ปัจจุสมุปบาทที่มีองค์ประกอบสมบูรณ์ จะเห็นได้จากวรรณกรรมหนึ่งตะลุม ดังนี้

บทถาษีสอนศิษย์ ของบุญธรรม เทอดเกียรติชาติ กล่าวถึง ปัจจุสมุปบาทฝ่ายการเกิดทุกข์ไว้ 12 หัวข้อว่า เพราะมีอวิชชา จึงเกิดสังขาร → วิญญาน → นามรูป → สฬายณะ → ผัสสะ → เวทนา → ตัณหา → อุปาทาน → ภพ → ชาติ → ชรามรณะ (โศกปริเทวะทุกข์โทมัสสุปายาส) ดังนี้

¹ ฉิน อรมุต. บทหนึ่งตะลุมเรื่องฆาตกรเหนือเมฆ. 2532. หน้า 19.

เพราะอวิชาเป็นพื้นฐานสังขารจึงเกิด	คิดเกิดวิญญานังมันเกิดเพราะสังขาร
นามรูปบังบังเกิดเพราะวิญญาณ	เป็นยาวย่านติดต่อกันเป็นข้อไป
นามรูปให้บังเกิดสหายตนะ	แล้วจึงเกิดผัสสะอย่าสงสัย
เพราะผัสสะสัมผัสเป็นปัจจัย	ไม่เท่าไร เวทนาเกิดมาพลัน
เมื่อเกิดเวทนาส่วนตัณหามันก็เกิด	แล้วเลยเกิดเป็นอุปาทานว่านกระสัน
อุปาทานคือมารที่สำคัญ	ตัวยึดมันถือมันไปจนหมดปัญญา
เมื่อเกิดอุปาทานไม่นานก็เกิดภพ	ต้องสยบเสียขวัญกับปัญญา
เมื่อเกิดภพก็เกิดชาติไม่คลาดคลา	แล้วก็ถึงซึ่งชรามรณะ
เป็นโสกะปริเทวทุกขะโทมนัส	สุปายาสเกินสลัดเหมือนถูกมัดแล้วขัง
เรื่องปฏิจสมุปบาทควรฉลาดระวัง	ฉลาดตั้งอายตนะของพระพุทธองค์ ¹

เปรียบเทียบปฏิจสมุปบาทที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลกับปฏิจสมุปบาทที่เป็นพุทธธรรม

ปฏิจสมุปบาทที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบเทียบกับปฏิจสมุปบาทที่เป็นพุทธธรรมก็สรุปได้ว่า ปฏิจสมุปบาทที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลมีลักษณะสอดคล้องกับปฏิจสมุปบาทที่เป็นพุทธธรรม คือ ปฏิจสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่แสดงว่า ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร และจะดับลงได้อย่างไร ประกอบด้วยองค์ธรรม 12 ประการ คือ อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สหายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรามรณะ + โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ความไม่รู้ปฏิจสมุปบาทตามความเป็นจริงทำให้มนุษย์เป็นทุกข์

¹ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา วิทยาลัยครูสงขลา. รายงานการสัมมนาหนึ่งตระกูล 14 จังหวัดภาคใต้.

อริยสัจ 4

ความสำคัญของอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ความสำคัญของอริยสัจ 4 ในประเด็นนี้จะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ ดังนี้ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เหยียบไปบนพื้นแผ่นดินทั้งสี่ ทิ้งปวง ย่อมประชุมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างกล่าวได้ว่าเป็นยอดเยี่ยม ในบรรดารอยเท้าเหล่านั้น โดยความมีขนาดใหญ่ฉันใด กุศลธรรมทั้งสี่ทิ้งปวง ก็สงเคราะห์ลงในอริยสัจ 4 ฉะนั้น¹

มีพระพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งยืนยันว่า การตรัสรู้อริยสัจ 4 ตามความเป็นจริง ทำให้พระพุทธองค์ได้ บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การรู้การเห็นของเราตามความเป็นจริงครบ 3 ปรีวิฏ 12 อาการ ในเรื่องอริยสัจ 4 เหล่านี้ ยังไม่บริสุทธิ์แจ่มชัดครบใด ครบนั้น เราก็ยังปฏิญาณไม่ได้ว่าเราได้ บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ”²

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) อธิบายถึงความสำคัญของอริยสัจ 4 ว่าเป็นประมวลธรรมในพระพุทธศาสนา และเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ดังนี้

พระพุทธศาสนาทั้งสี่นั้น ประมวลเข้าในสัจจะทั้ง 4 ทุกขสัจจะนั้นเป็น ปริณญะยธรรม คือ ธรรมที่พึงกำหนดรู้ให้รอบคอบ สมุทัยนั้นเป็นปหานัตถัพพธรรม คือ ธรรมที่พึงละ นิโรธนั้นเป็นสังกัปปัตถัพพธรรม คือ ธรรมที่พึงกระทำให้แจ้ง มรรค นั้นเป็น ภาเวตถัพพธรรม คือ ธรรมที่พึงอบรมทำให้มีขึ้นให้เป็นที่ขึ้น ดังนี้เป็นประมวล พระพุทธศาสนาทั้งสี่ และประมวลหน้าที่ที่พึงกระทำในพระพุทธศาสนาทั้งสี่ จำเพาะข้อ 4 คือ มรรคนั้นก็เป็นประมวลของกุศลธรรมทั้งสี่ ที่พึงปฏิบัติอันเรียกว่า

¹ พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. 2525. หน้า 920.

² แหล่งเดิม.

ภาเวตัพพธรรม ธรรมที่หึงให้มีขึ้นให้เป็นขึ้นทั้งนั้น คือ สมภาสิ ปัญญา หรือโอวาทะ 3 ที่เรียกว่า เป็นหัวใจพระพุทธศาสนากันนั้น ก็หมายถึงเป็นหัวใจของกุศลธรรมทั้งสิ้น อันเป็นปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นข้อที่ 4 ของอริยสัจจ์ทั้ง 4¹

ความหมายของอริยสัจจ์ 4

อริยะ แปลว่า ประเสริฐ สัจจ์ แปลว่า ความจริง อริยสัจจ์ 4 จึงหมายถึง ความจริงอัน ประเสริฐ ความจริงของผู้ประเสริฐ (พระอริยะ) ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นผู้ประเสริฐ (พระอริยะ) 4 ประการ คือ

1. ทุภย์ (ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาพะที่บีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพลาดจากสิ่งที่น่ารัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทานขั้น 5 เป็นทุกข์)

2. ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา)

3. ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาคับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรากตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดอม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบปลอดโปร่ง เป็นอิสระคือ นิพพาน)

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ 8 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ คือล สมภาสิ ปัญญา)²

¹ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). หัวใจพระพุทธศาสนา. 2536. หน้า 20 - 21.

² พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์. 2518. หน้า 120-121.

ประโยชน์ของอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักที่ประมวลสังขารและจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ผู้รู้และปฏิบัติตามอริยสัจ 4 ย่อมสามารถแก้ปัญหาหรือดับทุกข์ได้สิ้นเชิง หรือสามารถพัฒนาชีวิตและสังคมได้สูงสุด เป็นชีวิต และสังคมที่ดีงาม คือ เกื้อกูลตนและคนอื่น ไร้ปัญหา ไร้ทุกข์

หากพิจารณาถึงวิธีการแก้ปัญหาที่กล่าวได้ว่า อริยสัจ 4 เป็นวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้หรือปัญญา คือ รู้เหตุเข้าถึงเหตุปัญหาของมนุษย์ อริยสัจ 4 จึงเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด เพราะเข้าถึงเหตุของปัญหาสามารถแก้ปัญหาได้หมด ด้วยสติปัญญาความสามารถของมนุษย์เอง

ตราบใดที่มนุษย์ยังมีปัญหายังต้องแก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งปัญญา ตราบนั้นมนุษย์ยังต้องการอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 จึงสัมพันธ์ จำเป็นและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อมนุษย์ทุกคน

อริยสัจ 4 ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล

อริยสัจ 4 ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีลักษณะเป็นสังขารมอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ในคืนวันเพ็ญ เดือน 6 ที่ได้ดับโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เมืองคัทรหม 4 ประการ คือ ความทุกข์ ความเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และอริยมรรคที่ดำเนินไปถึงความดับทุกข์ ความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ทำให้มนุษย์หลงอยู่ในมายา ตกอยู่ในห้วงทุกข์ จะเห็นได้จากบทหนึ่งตระกูลเรื่องห้วงรักเหวท่าลาย ของฉิน อรมุต ตอนเริ่มเรื่องดังนี้

(บรรยาย) ท่านผู้เจริญ สิ่งที่ปราศจากมายา คือ สิ่งใด สิ่งนั้นแหละ คือ สังขารมอันพระมหาบุรุษเจ้าได้ทรงพบก่อนผู้อื่นใด ในราตรีแห่งเพ็ญไฟศกขปุลณมี ภายใต้อ้อมแห่งอัสสตะพะฤกษ์โพธิ์ใบไกล์ฝั่งเนรัญชรา ท่านผู้เจริญ วิริยะอุคสาหะ ไครเล่าจะเสมอเหมือนด้วยพระพุทธองค์ ก็แหละสังขารมนั้นเป็นไฉน พระพุทธองค์ทรงดำรัส สังขารม ได้แก่ ความทุกข์ ความ

เกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และอริยมรรคาคำเนนไปถึงความดับแห่งทุกข์ทั้งสิ้น เป็นสังจ-
กรรม เป็นความจริงอันประเสริฐที่มีอยู่ในโลก

ท่านผู้เจริญ ก็เพราะมนุษย์ไม่รู้แจ้งสังจกรรมความจริงอันประเสริฐนี้ มนุษย์จึงหลง
อยู่ในมายาความรัก ความหลง บางคนก็ต้องจบชีวิตลง เพราะหลงในมายาความรักนั้น ดัง
ท่านจะได้เห็นจากเรื่องห้วงรัก-เหวท่าลาย ซึ่งเราจะได้นำเสนอท่านเป็นลำดับต่อไป¹

เปรียบเทียบอริยสังจ 4 ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลกับอริยสังจ 4 ที่เป็นพุทธธรรม

อริยสังจ 4 ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับอริยสังจ 4 ที่
เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า อริยสังจ 4 ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล มีลักษณะที่สอดคล้อง
กับอริยสังจ 4 ที่เป็นพุทธธรรม เพราะต่างกล่าวถึงอริยสังจ 4 ในฐานะสังจกรรมอันประเสริฐที่
พระพุทธองค์ตรัสรู้ และนำมาสั่งสอนประชาชน ประกอบด้วยองค์ธรรม คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ
มรรค แต่น่าสังเกตว่า อริยสังจ 4 ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ไม่ได้อธิบายถึงองค์ธรรม
แต่ละประเด็น แต่บรรยายสรุปว่า เพราะมนุษย์ไม่รู้ในอริยสังจ 4 ตามความเป็นจริงมนุษย์ จึง
เป็นทุกข์

¹ ฉันท อรมต. บทหนึ่งตระกูลเรื่องห้วงรักเหวท่าลาย. 2532. หน้า 14.